

ZRINKA JELASKA
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAGREB, HRVATSKA
zjelaska@ffzg.hr
<https://doi.org/10.17234/9789531755139.12>

ANIMALISTIČKI FRAZEMI BIBLIJSKOGA PODRIJETLA U HRVATSKOME I DRUGIM SLAVENSKIM JEZICIMA

U radu se raspravlja o frazemima koji uključuju zoonime nastale pod utjecajem Biblije, odnosno proistekle iz biblijskoga pogleda na svijet u hrvatskome i drugim slavenskim jezicima. Budući da su biblijski tekstovi bitan dio slavenske kulture više od tisuću godina, razumljivo je da su i oni bili izvor za nastanak animalističkih frazema. No uzore nije lako utvrditi jer su zajedničko slavensko podrijetlo i kulturna sličnost mogli uzrokovati sličan odnos prema zoonimima u frazemima slavenskih naroda i prije pokrštavanja i biblijskoga utjecaja, a i poslije. S druge strane, osebujnosti pojedinoga jezika uslijed različita jezična i kulturna razvoja, posebno različitih prijevoda, mogle su uzrokovati da se jednako značenje u frazemima iskazuje različitim zoonimima koji jesu ili su bili biblijski. Stoga se u radu žele pokazati i načela po kojima se može odabrati i svrstati sama animalistička frazemska građa kao biblijska.

Ključne riječi: *zoonimi, animalistički frazemi, Biblija, slavenski jezici, hrvatski jezik*

1. Uvod

Životinje u svakomu jeziku imaju imena koja im je nadjenuo čovjek. One su važan dio svijeta s kojim se čovjek uspoređuje pa se „uloga i važnost životinja u ljudskom svijetu uvelike zrcali u dijelu frazeologije koja se naziva zoonimskom“ (Vidović Bolt 2007: 403). U Bibliji su spomenute životinje iz različitih dijelova Bliskoga istoka. Njihova zastupljenost i čestota odraz su pojavnosti i važnosti pojedinih životinja u različitim biblijskim razdobljima (v. npr. Brnčić 2007), pa se primjerice lav, koza i ovca znatno češće spominju od psa koji je u slavenskim jezicima i kulturama jedna od najvažnijih životinja.

Kako je Biblija dugo nastajala, životinjski se okoliš i mijenjao pa danas u bliskoistočnim zemljama koje su kolijevka Biblije nema svih ondašnjih životinja (npr. lava), neke su vrlo rijetke (npr. jelen) ili (gotovo) izumrle (npr. pustinska dugoroga antilopa), druge su se promijenile ili su zamijenjene srodnim vrstama (npr. noj), treće su se pojavile (npr. neki znanstvenici tvrde da su deve na jugoistočnomu području udomaćene tek u zadnjoj trećini 10 st. prije Krista, v. Sapir-Hen i Ben-Yosef 2013). Za neke se životinje ne zna točna vrsta (primjerice ne zna se odnose li se dvije riječi koje označavaju divljega magarca kakav danas postoji u afričkim pustinjama i srednjoj Aziji: *péré* i *arôdh* na dvije vrste istoga roda ili jednu te istu životinju na hebrejskome i aramejskome). Za neke se životinje točno i ne zna koje su bile, primjerice u Pnz

14,5 kao posljednja je čista životinja na latinskome *camelopardalin* (Septuaginta) ili *camelopardulum* (Vulgata) – što Kašić u svojem hrvatskomu prijevodu 1625. donosi kao *kamiljopardel*. Ta se životinja negdje prevodi kao deva, a negdje kao žirafa (Smellie 1781) jer da je to složenica od riječi za devu (zbog dugoga vrata) i leoparda (zbog pjega) ili devu s pjegama, dok primjerice Crvenika (2013: 99) smatra da bi te latinske izraze trebalo tumačiti razdvojeno kao deva (*camelun*) i leopardova ženka (*pardalis*).

Životinje se u Bibliji često rabe i za pouke, usporedbe, prispodobe, simbole, primjerice u Zagrebačkoj Bibliji (Kaštelan i Duda 1968): „*Ne budite kao konj ili mazga bez razuma: divljinu im krotiš vođicama i uzdom, inače im se ne primiči!*“ (Ps 32,9). Dvije čak razgovaraju s ljudima, zmija u Knjizi postanka (Post 1,3) i Bileamova magarica (Br 22,28–30). Riječi kojima se označavaju životinje u Bibliji ima više od 120 (CE), među kojima se nalazi manji broj vrsta. Naime, zoonimi koji se pojavljuju u Bibliji na različitim su značenjskim razinama, od carstva (*životinja*) do roda (*gazela*), vrste (*golub* i *grlica*, *jastreb* i *kobac*), čak i podvrste. Međutim, najveći broj zoonima u hebrejskome označava rod, a ne određenu vrstu, katkad je zoonim dvoznačan pa označava i rod i vrstu, i to prototipni član, a katkad je i višeznačan jer može označavati i podvrstu. U Staromu zavjetu zoonima je više nego u Novomu, odnos je otprilike 3 prema 1. Kako je Biblija prijevodno djelo, ni biblijski prijevodi na različitim jezicima, ali ni različiti prijevodi na jednom jeziku nemaju jednak broj životinja pa nije jednostavno dati točan broj zoonima u Bibliji. U engleskim prijevodima ima oko 140 zoonima (138 životinja i povezanih naziva u WE), a u hrvatskim oko 160, prema Fuček (2005) koji je izdvojio 162 zoonima na temelju Velike biblijske konkordancije (Vojnović 1991)¹.

1.1. Prijevodne razlike

Razni prijevodi, počevši od grčkih i latinskih, a tako i hrvatskih, različito se odnose prema zoonimima u Bibliji. Katkada više različitih životinja svode na jedan zoonim; jednu vrstu ili podvrstu zamjenjuju drugom; isti zoonim prevode kao različite životinje ili čak više različitih životinja. Tako prethodni stih (Ps 32,9) u prijevodu adventističke Biblije (N.N. 2006) umjesto *mazge* (križanca magarice i konja) ima *mulu* (križanca kobile i magarca) i glasi: „*Ne budite kao konj ili mula bez razuma, kojima silinu treba obuzdavati uzdom ili povocem prije nego ti se primaknu!*“. Zajednički njemački prijevod ima lavicu (Job 38,32) na mjestu gdje hrvatski ima

¹ Crvenka 2013. u svojoj knjizi posebno izdvaja 70 zoonima, uglavnom rodova. U popisu imena životinja na kraju knjige u kojemu uključuje sve spomenute rodove, ali i vrste poput *goluba dupljaša*, *goluba grivnjaša*, *Gazelle dorcas* i *Gazelle gazell* kako bi današnjemu čitatelju približio biblijske životinje i usporedio ih s današnjim vrstama poput *Gazelle arabicae*, navodi 179 latinskih, 156 hrvatskih, 115 hebrejskih, 42 grčka i 1 aramejsko ime.

medvjeda² (npr. Šarić 1942). Umjesto spomenutoga Kašićeva kamiljopardela, ili engleskoga *camelopardalus* (Douay-Rheims Bible) u hrvatskim prijevodima (Pnz 14,5) stoji divokoza (Crvenika 2013: 21 navodi da mnogi misle kako je to kozorog, a ne divokoza); u mnogim engleskim prijevodima: *chamois*, ali i *mountain sheep*, *mountain goat*, *wild sheep*; u njemačkome je *Elen* (Luthеров prijevod) kao neodređeni preživač, u drugim njemačkim prijevodima *Demer*, ali i dvije životinje *Bergziege* i *Wildschaf* (Textbibel 1899). Katkada jedan prijevod za istu životinju donosi sinonime, poput *čagalj* u Jer 14,6 i *šakal* u Tuž 4,3 (npr. Kaštelan i Duda 1968).

Razlike često proizlaze iz odabira srodne ili po nečemu slične životinje poznate prijamnoj kulturi umjesto navođenja životinje poznate biblijskoj kulturi. Zoonimi su se prevodili i mijenjali u skladu s jezikom i kulturom koja ih je primala (v. npr. Zaradija Kiš 2007). U pojedinomu se jeziku sinonimi i riječi koje se odnose na iste životinje pojavljuju i dijakronijski i sinkronijski. Tako se u različitim hrvatskim prijevodima Izaije (11,6) u kojemu se mir među ljudima u budućnosti opisuje zajedništvom lovaca i mladih domaćih životinja na istomu mjestu nalaze *ris* i *leopard*: u nekim biblijskim prijevodima *ris* leži s *kozličem* (Škarić 1860, Kaštelan i Duda 1991) ili *jaretom* (Šarić 1942, 2006), u drugima umjesto risa *leopard* leži uz *kozlića* (Vrtarić 2012), odnosno *kozle* (Šredl 2012), ili *jare* (Djaković 2000). Pri tomu se ne zna je li ris rod ili vrsta.

Risovi su rod (*Lynx*) iz porodice mačaka (*Felidae*), treća po veličini europska zvijer nakon smeđega medvjeda i sivoga vuka. Za razliku od njega, afroazijski leopard (*Panthera pardus*), član roda pantera (*Panthera*), pripada zajedno s lavom, tigrom i jaguarom potporodici velikih mačaka (*Pantherinae*) koje, kao i ris, također pripadaju porodici mačaka (*Felidae*). Leoparda se u Bibliji smatra strašnim nasilnikom koji urla (Job 4,10), pojmom okrutnosti i velike nenadane opasnosti zbog načina kako naglo zaskoči žrtvu (Hab 1,8) i vreba na putu (npr. Hoš 13,7), uz gradove (Jer 5,6) čekajući da rastrga čovjeka koji iziđe. Slavenima je od grabežljivih mačkolikih životinja bio poznat samo obični ili euroazijski ris (*Lynx lynx*), najveća vrsta iz porodica mačaka na europskome tlu.

Osim sinonima različite biblijske zoonime može uzrokovati nadređenica u jednomu, a podređenica u drugomu tekstu. Tako se u proroka Izaije (11,6) prema Franjevačkoj (Raspudić 2010) i Zagrebačkoj Bibliji (Kaštelan i Duda 1968) dijete igra nad rupom *guje*, prema Šarićevu prijevodu (2006) *zmije*, prema adventističkoj (N.N. 2006) i Varaždinskoj Bibliji (2012) iznad rupe *kobre*, prema Djakoviću (2000) *zmije otrovnice*, a prema Šariću (1942) *zmije baziliske*.

² Mnogi engleski prijevodi na tim mjestima stavljaju razna imena zvijezda: *The Bear*, *Arcturus*, *Ursa Major*, ili pak *evening star*), a i u nekim hrvatskim prijevodima stoji veliko slovo: *Medvjed* (npr. Jeruzalemska Biblija).

Biblijski su tekstovi bitan dio slavenske kulture više od tisuću godina i utjecali su na jezike svojih vjernika, posebno preko staroslavenskoga. Stoga je očekivano da će među slavenskim jezicima postojati sličnosti u frazemima koji uključuju zoonime zato što su biblizmi – biblijske riječi ili izrazi. Posebno se to u kršćanstvu, svojstvenomu slavenskim narodima, odnosi na novozavjetne tekstove, a najviše na evanđelja jer su oni prilično kratki tekstovi čiji se dijelovi čitaju na svakoj misi pa su ih vjernici redovito slušali. Tako su i životinje spomenute u evanđeljima bile znatno češći jezični unos od drugih biblijskih životinja.

U ovom se radu raspravlja o animalističkim, odnosno frazemima sa zoonimskom sastavnicom biblijskoga podrijetla te načelima njihova odabira. Glavna mu je svrha s jedne strane pokazati da su neki animalistički frazemi u hrvatskome, a onda i u nekim drugim slavenskim jezicima, biblijskoga podrijetla, a s druge strane izdvojiti pokazatelje po kojima se to može zaključiti.

1.2. Građa

Građa za ovaj rad odabrana je iz *Hrvatsko-slavenskoga rječnika poredbenih frazema* (Fink Arsovski et al. 2006). U njoj su zastupljeni frazemi iz devet jezika, četiri južnoslavenska: hrvatski, slovenski, makedonski, bugarski, tri zapadnoslavenska: slovački, češki, poljski i dva istočnoslavenska: ukrajinski, ruski. Natuknice su hrvatske, posebno izdvojene, objašnjene i oprimjerene, a potom su dani istovrijedni frazemi u preostalih osam slavenskih jezika, katkada s inačicama. Frazemi nisu uvijek doslovan prijevod, ni po broju riječi, ni po gramatičkomu obliku, ni po odabranoj riječi. No kako se ovaj rad bavi samo životinjama, razlike poput različitih glagola ili pridjeva vidljive npr. u (1), koji znači ‘naporno i mnogo raditi, obavljati teške fizičke poslove’ ili (2), koji znači ‘jako glup’, nisu raščlanjivane, samo je bio bitan odabir životinje.

Životinje će se u ovom radu navoditi u hrvatskomu prijevodu (katkad će se navesti zoonimi koji se odnose na različitu životinju u drugim jezicima), ali će se u primjerima iz Rječnika koji su izdvojeni kao u (1) navoditi izvorno (s time da je ćirilica ovdje transkribirana na latinicu).

(1)	<i>Jezik</i>	<i>Frazem</i>	<i>Životinja na hrvatskome</i>
	hrvatski	<i>raditi kao konj</i>	(konj)
	slovenski	<i>delati (garati) kot konj</i>	(konj)
	makedonski	<i>raboti kako konj</i>	(konj)
	bugarski	<i>rabotja (op'vam) kato kon</i>	(konj)
	češki	<i>dělat (dřit) jako kuň (soumar)</i>	(konj, magarac)
	slovački	<i>robot' (driet') ako kon</i>	(konj)
	poljski	<i>pracować jak koń</i>	(konj)

ukrajinski	<i>pracjovati (robiti, tjaiti) jak kin' (konjaka)</i>	(konj)
ruski	<i>rabotat kak lošad'</i>	(konj)

Od ukupno 236 frazema Rječnika, dvije trećine ima zoonimsku sastavnicu (153–155). Među navedenim animalističkim frazemima odabrani su oni s imenima životinja koje se pojavljuju u Bibliji, i to prema hrvatskoj strani. Naime, u Rječniku različiti prijevodi na isti jezik nemaju uvijek istu životinju u istomu biblijskomu retku, nego neku drugu ili drugu vrstu, kao što se vidi u (2). Različit zoonim u dvama slavenskim jezicima ne znači nužno da u oba ne može biti biblizam. Ako takvi frazemi jesu biblizmi, uzrok navođenja različitih životinja može biti i drugačiji biblijski prijevod. Pri tomu treba znati da isti zoonimi u današnjemu prijevodu ne znače da su i u doba kada su frazemi nastajali prijevodi bili isti.

(2)	hrvatski	<i>glup kao konj</i>	(konj)
	slovenski	<i>zabit kot vol</i>	(vol)
	makedonski	<i>glup kako konj</i>	(konj)
	bugarski	<i>t'p kato vol</i>	(vol)
	češki	<i>hloupy jako osel</i>	(magarac)
	slovački	<i>hlupy (sprosty) ako baran (osol, somar)</i>	(ovan, magarac)
	poljski	<i>glupi jak osioł</i>	(magarac)
	ukrajinski	<i>durnii jak baran (turec'kij kin', popova kobila, ocel)</i>	(ovan, konj, kobila, magarac)
	ruski	<i>glup'ij kako ocël (siv'ij merin)</i>	(magarac, konj)

Kada se u nastavku teksta bude govorilo da devet ili sedam slavenskih jezika ima neki frazem, primjerice trodijelne poredbene strukture poput: *x kao y*, gdje je *y* životinja, mislit će se na jezike predstavljene u rječniku i frazeme koji se u njima nalaze. Jasno da svaki jezik nema isti frazem, nego jednak frazem koji se sastoji od zoonimskih istovrijednica, dakle riječi koje na svakomu od slavenskih jezika odgovaraju hrvatskima.

1.2.1. Opseg

Jedan je od problema pronalaženja animalističkih frazema biblijskoga podrijetla kako svrstati i ograničiti biblijske animalističke riječi, a time i frazeme kada se kreće od načela životinja. Treba li u životinje uvrstiti i mitska bića, dakle neživa bića? Bi li trebalo uključiti i ime carstva kao što je životinja (*Animalia*), koljena, rod poput: *govedo (Bos)*, porodice poput *mačke* zajedno s podređenicama, rodod poput *pantere* i vrstama poput *lava*? Ako se uključe i mitske životinje, kategorija ima nejasnije granice nego što bi ih imala da su samo životinje kao stvarna bića uključena. Ako ih se pak isključi, možda se pogriješilo i time isključilo nekoliko pravih životinja – tako *basilisk* (grč. βασιλίσκος *basiliskos*, 'mali kralj'), koju je

Šarić preveo kao zmija baziliska, može označavati legendarnoga gmizavca koji ubija jednim pogledom ili pak stvarnu azijsku zmiju *kobru* (kraljevska kobra ima na glavi lik sličan kruni). Isto tako *zvijer* može označavati red (*Carnivora*) unutar razreda sisavaca (*Mammalia*), nazivan još *grabežljivcima* ili *mesožderima* (iako su većinom svežderi), no očito nije životinja kada se pojavljuje u prenesenom značenju i piše *Zvijer*.

1.2.2. Leksičko ili značenjsko načelo odabira

Nije jednostavno utvrditi točan broj životinja ni u Bibliji ni u Rječniku i zato što se njima može pristupiti sa stajališta leksema ili izvanjezične stvarnosti. U prvomu se pristupu posebnim animalističkim leksemima smatraju sinonimi poput *pijetao* i *kokot* (u tomu slučaju u Rječniku nema frazema sa sastavnicom koja označava tu mušku pernatu životinju), *kokoš* i *kvočka*, *lisca* i *lija*, *pas* i *pašče*; inačice poput *tele* i *telac*; jednina i zbirna imenica poput *tele* i *telad*, *pašče* i *paščad*; odraslo i mlado ili malo poput *ptica* i *ptičica*; nadređenica i podređenica poput *riba* i *štuka*, *stoka* i *vol*, spolno određeno i spolno neodređeno mladunče poput *magarica* i *magare*; generički rod, odnosno nadređenica i spolno određena podređenica *magarac* i *magarica*; koji isto tako mogu označavati spolno različite životinje, dakle biti muška i ženska supodređenica. I *magarad* i *magare* u tome su smislu višeznačni: mogu biti muška i spolno neodređena životinja ili odrasla i mlada životinja neodređena spola, mogu imati i različito afektivno značenje.

Drugim bi se pristupom sinonimni frazemi sa sinonimnim zoonimima pripisali jednoj životinji, npr. *bijesan (ljut) kao zmija* i *bijesan (ljut) kao guja*, što znači ‘jako ljut’ (*o osobi*). Kako su neke od prijevodnih riječi svojstvo jezika na koji se prevodi jer „u strogo jezičnom pogledu, hebrejski biblijski leksik u bestijariju ne poznaje deminutive, ni disfemizme“ (Berković 2012: 219), to znači da bi *ptica* i *ptičica* bili jedna životinja (tako i *vták* i *vtáček* u slovačkomu). Pristup u kojemu se polazi od izvanjezične stvarnosti, tj. životinje, podupire donekle i način kako je Rječnik napravljen jer se u njemu različite hrvatske natuknice katkada navode s istim slavenskim frazemom u drugomu slavenskomu jeziku. Primjerice, tri hrvatske frazemske natuknice koje sve znače ‘živjeti skladno i u ljubavi’: *živjeti kao dva goluba*, *živjeti kao golub* i *golubica*, *živjeti kao golubovi* istovrijedni su jednomu frazemu u slovenskomu: *živeti kot dva golobčka*, u češkomu *žit jako dva holoubci* i u makedonskomu *živeat kako gulapčinja*. Tako se i za dva hrvatska frazema koji znače ‘vrlo malo jesti’: *jesti kao ptica* i *jesti kao ptičica* nudi isti slovački: *jest’ ako vtáček* ili poljski: *jeść jako ptaszek* (isti je frazem i u bugarskome, ukrajinskome i ruskome), dok se za *<slobodan> kao ptica <na grani>* i *<slobodan> kao ptičica* koji znače ‘potpuno slobodan, nezavisan’ nudi isti slovački frazem bez deminutiva: *slobodný (vol’ný) ako vták*. To znači da bi dvije ili više hrvatskih frazemskih natuknica bile tek inačni frazemi nekome drugomu slavenskomu jeziku kojemu je istovrijednica samo jedan frazem da je glavna natuknica određivana prema

njemu, a ne hrvatskomu (pojavljivali bi se jedan uz drugoga, a ne kao dvije ili više natuknica).

Dakle, ako se pristupa strogo leksički, onda su i *janje* i *ovčica* dvije različite životinje, a tako i *jarčić* i *kozlič*, *krmača*, *svinja*, *prasac* i *prase*. To znači da će u prvomu pristupu broj animalističkih frazema biti veći nego u drugomu jer će se sa stajališta zoonima posebno brojati frazemi koji su frazemski sinonimi, kao frazemi u (3) koji znače ‘jako, vrlo tvrdoglav’ ili frazemi u (4) koji znače ‘gledati zapanjeno’ ili ‘gledati začuđeno, tupo, bez razumijevanja’.

(3) *tvrdoglav kao magarac*
tvrdoglav kao magare

(4) *buljiti kao telac*
buljiti kao tele u šarena vrata

Na početku su izdvojene riječi kojima se označavaju životinje u Bibliji, a sastavnice su frazema u Rječniku (Fink Arsovski et al. 2006). Među njima su frazemi sa sastavnicama koje označavaju obične hrvatske domaće životinje: goveda (*bik*, *vol*, *krava*, *kravica*, *tele*), koze (*jarac*, *koza*, *jare*, *kozlič*), ovce (*ovca*, *ovčica*, *janje*), svinje (*svinja*, *prasac*, *prase*), koji su česti u hrvatskoj frazeologiji (v. npr. Vidović Bolt 2007). Životinje koje jesu u rječniku navedene su u (5) uz podatak o broju frazema. Prema prvomu pristupu ima ih 60, a prema drugomu pristupu koji isključuje sinonime (označeni su kurzivom) 47.

(5)		
<i>Broj frazema</i>	<i>Broj zoonima</i>	<i>Riječi</i>
16 frazema:	1	pas
8 frazema:	0/1	<i>pseto</i> (u Bibliji <i>psić</i>)
6 frazema	1	svinja
5 frazema	1	riba
4 frazema:	4	bik, golub, muha, vol
3 frazema:	6/7	deva, lav, miš, mrav, zmija, mačka, <i>prasac</i>
2 frazema:	19/23	crv, guja, janje, konj, krava, krtica, lavica, magarac, magare, ovca, <i>pašče</i> (u Bibliji <i>paščad</i>), pčela, <i>pile</i> (u Bibliji <i>pilići</i>), <i>prase</i> , ptica, <i>ptičica</i> , puž, slon, srna, stoka, tele, tetrijeb, zvijer
1 frazem:	15/22	čavka, čuk, gavran, gušter, hijena, jarac, <i>krmača</i> , kokoš, kvočka, lisica, <i>lija</i> , <i>mačak</i> , medvjed, <i>pčelica</i> (u Bibliji <i>pčela</i>), <i>kokot</i> (u Bibliji <i>pijetao</i>), ris, <i>sivonja</i> , telac, telad, vrabac, vuk, životinja

Kako u hrvatskoj Bibliji ima stopeidesetak zoonima, to znači da ih Rječnik obuhvaća nešto manje od trećine, odnosno da stotinjak biblijskih zoonima nema u rječniku (npr. *antilope, čaplje, galeba, orla*). S druge strane, u Rječniku se kao sastavnice frazema nalazi i 27 zoonima kojih nema u Bibliji, navedeni su u (6) uz broj različitih frazema ako ih je više od jednoga.

- (6) bakalar, buba, *bubica* 2, čigra 2, glista, guska, hrčak, jegulja, komarac, kornjača, krpelj 2, kunić, papiga, pudlica, puh 2, puran, rak 2, sardina, slavuj, smuk 3, som, stjenica, svraka, trut, tvor, nuš, zec 6

Izdvojiti biblijske od ostalih animalističkih frazema nije jednostavno jer ne postoje čvrsti dokazi pa preostaje samo analiza frazemskoga značenja i izraza. Nekoliko je načelnih problema. Glavni je činjenica da sama međujezična sličnost frazema čija su sastavnica životinje koje se pojavljuju u Bibliji, odnosno biblijskim prijevodima na slavenske jezike, nije sama po sebi dokaz da je to biblizam. Naime, s jedne su strane zajedničko podrijetlo i kulturna sličnost među Slavenima mogli uzrokovati sličnost u zoonimskim frazemima i prije pokrštanja i biblijskoga utjecaja, odnosno neovisno o njemu. S druge su strane osebnosti pojedinoga jezika uslijed različita jezična i kulturna razvoja mogle uzrokovati različit odnos prema zoonimima u frazemima koji su svojedobno nastali pod biblijskim utjecajem pa se može dogoditi da tek nekoliko ili čak samo jedan jezik ima biblijski zoonimski frazem, dok drugi (više) nemaju.

2. Pokazatelji biblijskoga podrijetla

U Bibliji su životinje živa bića koja žive u skladu s čovjekom, podređena su mu ili su mu prijatna. S čovjekom su povezana u rasponu od hrane do kulta životinje (kao zlatno tele). Prema nastanku su podijeljene na četiri skupine temeljem kretanja: hodanje, letenje, plivanje, puzanje. Uporabno su podijeljene na lovce i lovine, tegleće životinje i domaće životinje.

2.1. Sadržajni pokazatelji

Da bi se frazem sa životinjom spomenutom u Bibliji mogao smatrati biblizmom, potrebno je da odgovara biblijskim porukama, a nužno da sadržajno odgovara biblijskomu ljudskom iskustvu, tj. iskustvu biblijske kulture koje se prenosilo u druge jezike i narode, a koje su primatelji biblijskih tekstova mogli razumjeti i prihvatiti.

Biblijska izvorna kultura – Najvažnije su obiteljske, odnosno domaće životinje u kulturi gdje je nastajala Biblija bile koze i ovce (i najsiromašniji su imali bar jednu kozu, a pokušavali su kupiti dva janjeta za Pashu); magarac je bio glavni prenositelj tereta, a bogatiji ratari imali su volove za obrađivanje zemlje i deve za putovanja (EB 2000: 182). Rijetki su imali psa jer su ih smatrali strvinarima. No značenje zoonima u mnogim dijelovima Biblije nije realistično, nego (i) preneseno, što je posebno vidljivo

u simbolici (npr. janje i lav u mesijanskoj i otkupiteljskoj simbolici) i u životinjama u apokaliptičnoj biblijskoj literaturi (Berković 2012).

Biblijska opća kultura – Životinje su sveopća pojava važna čovjeku u svim dijelovima svijeta, što znači da su neki odnosi prema životinjama biološki univerzalni i u skladu s čovjekovim poimanjem živih bića. Stoga biblijska značenja ne proizlaze samo iz onoga što je u Bibliji povezano s kulturom u kojoj je nastala, nego i s ljudskom kulturom općenito.

Biblijska vlastita kultura – Ne žive sve životinje svugdje, niti isti rod ima svugdje iste vrste jer se životinje prilagođavaju podneblju gdje žive. Kao i svakoj umjetnosti, Bibliji kao književnoj umjetnosti bitan je dio primanje, u kojemu oni što slušaju ili čitaju biblijske tekstove riječi razumiju prema svojem, a ne prema židovskom ili istočnjačkomu iskustvu. Kako se Biblija s kršćanstvom proširila diljem svijeta, doživljaj životinja kod slušatelja različitih jezika i kultura nije (posve) jednak. To uostalom odražavaju svi prevoditelji kada prevode usmjereno čitatelju – to su činili i spomenuti hrvatski prevoditelji koji su umjesto leoparda stavljali risa. Kao primjer sadržajnoga načela u određivanju biblijskoga podrijetla pojedinih frazema navest će se oni sa zoonimima *lisica*, *konj* i *pas*.

Lisica je u Bibliji pojam lukavosti, svoj cilj želi postići škodeći drugomu. Sam je Isus u Novomu zavjetu (Lk 13,32) Heroda koji ga je želio ubiti usporedio s lisicom: „*Idite i kažite toj lisici...*“. Lisice se smatra pojmom lukavosti u svih devet jezika, svi navode *lukav kao lisica* sa značenjem ‘vrlo lukav’. Lukavost je u navedenom hrvatskomu frazemu blago negativna. To znači da se taj frazem može smatrati biblizmom.

Konj je u Bibliji i tegleća i ratna životinja. Značio je moć jer su ga samo bogataši posjedovali (Biblijska enciklopedija). Frazemi navedeni u (1) vjerojatno su biblijskoga podrijetla, frazemi u (2) nisu jer se konj u Bibliji ne povezuje s glupošću.

Pas u Bibliji nije čovjekov pratitelj i prijatelj s afektivnim značenjem kao u slavenskim kulturama. On je koristan kada brani stoku i bori se protiv divljih životinja, no inače, posebno kada u čoporu luta mjestima, može čovjeku biti i opasan, dakle odbojan. Gotovo se uvijek u Bibliji (a spomenut je više od 40 puta) pas spominje kao pogrđan pojam, gotovo s gađenjem, kao netko tko je bezvrijedan, vrijedan prezira, kao netko tko je neumjeren, požudan, divlji, nasilan, općenito nečist, gadljiv. Da je pas bio pogrđan naziv, pokazuje izraz *pasji novac* (Izl, Pnz); pojava da psi proždiru ljude, pa su tako proždrijeli Izabelu (2 Kr); podatci da su psi lizali Nabotovu krv, Lazarove čireve (Lk 16); primjer kada je Jonatanov sin Meribal rekao Davidu pogrđujući sebe: „*Zašto iskazuješ milost mrtvome psu kao što sam ja?*“ (2 Sam 9,8). Čak je i hrvatski deminutiv *psić*, iako se pokazuje da je pas uz čovjeka, jasno istaknut kao manje vrijedno živo biće – u razgovoru Isusa i majke opsjednute kćeri Isus govori kako ne

priliči uzeti kruh djeci i baciti ga psićima, a ona mu odgovara: „*Da, Gospodine! Ali psići jedu od mrvica što padaju sa stola njihovih gospodara!*“.

U Rječniku je pas zoonim s najviše različitih frazema, a te frazeme dijele mnogi slavenski jezici. Svih devet ima *vjeran kao pas* ili *pseto, umoran, ljut, gladan*, koji znače ‘jako vjeran’, ‘jako umoran’, ‘jako ljut’, ‘jako gladan’. Imaju i frazeme *istući (pretući)* koga *kao psa* koji znači ‘žestoko, jako koga pretući’; *ubiti kao psa* koga koji znači ‘bezobzirno, bez okolišanja ubiti koga’; *umrijeti kao pas (pseto)* <uz tarabu> koji znači ‘umrijeti u bijedi i sam (zaboravljen)’; *slagati se kao pas i mačka* koji znači ‘nikako se ne slagati, biti u lošim odnosima, stalno se svađati’.

Nešto manje jezika dijeli ostale frazeme (osam ima istovrijednicu hrvatskomu frazemu *kao pas na lancu* koji znači ‘bez slobode’ te *mršav kao pas* koji znači ‘jako mršav’; sedam jezika ima *naraditi se (namučiti se) kao pas* koji znači ‘jako se naraditi, biti izmučen (umoran) nakon duga i naporna posla’; *lagati kao pas* i *lagati kao pseto* koji znače ‘često i bezobrazno lagati’. Međutim, zbog sadržaja bi se moglo smatrati da se biblijski utjecaj pronalazi tek u frazemima *gladan kao pas* koji znači ‘jako gladan’ (Iz 56,11 psi su to proždrljivi, nezasitni, psima se bacaju životinje koje su zvijeri rastrgle, oni ližu krv) te *istući (pretući)* koga *kao psa* koji znači ‘žestoko, jako istući koga’; te *ubiti kao psa* koga koji znači ‘bezobzirno (bez okolišanja) ubiti koga’ (1 Sam 17,43 „*Zar sam ja pseto te ideš na me sa štapovima?*“). Zasižno nije biblijski frazem *slagati se kao pas i mačka* jer mačke kao domaće životinje u Bibliji nema – iako postoji riječ ‘mačka’, no ona je najvjerojatnije leksem kojim se označava porodicu, a ne domaću mačku (npr. Tomašević 2012).

2.2. Brojčani pokazatelji

Kako se to moglo zaključiti u prethodnomu dijelu teksta, broj jezika koji donose isti zoonim može biti jedan od pokazatelja, ali ne nužan. Ako se neki zoonim pojavljuje samo u dva ili nekoliko jezika, čini se vjerojatnim da frazemi nisu biblizmi. Međutim, nije isključeno da je i samo u jednomu jeziku frazem s biblijskom životinjom bibliizam, dok su u drugim jezicima frazemi jednaka značenja drugoga podrijetla, no to bi bilo bolje potkrijepiti i drugim načinima dokazivanja. Kao primjeri raščlanit će se frazemi s dvije životinje: *bikom* i *tetrijebom*.

Bik je u hrvatskim frazemima i drugim slavenskim frazemima u rječniku pokazatelj snage: *jak kao bik* koji znači ‘vrlo jak, snažan’ i rabi ga svih devet jezika. Dakle, za snagu osim sadržajnih postoje i brojčani pokazatelji, a time i prostorni jer ga imaju svi slavenski jezici u Rječniku. U Bibliji se izravno govori o snazi bikovoj (Izr 24,4) „*Gdje nema volova, prazne su jaslje, a obilna je žetva od snage bikove*“ jer je bik u Bibliji simbol snage (do veličanstvenosti Pnz 33,17), ali i neizravno, kada se spominje neumornoga suparnika ili neprijatelja (Ps 22,13–14; Jer 46,15). Bik je u frazemima i pokazatelj zdravlja: *zdrav kao bik* koji znači ‘potpuno zdrav’, rabi ga šest jezika: hrvatski, bugarski, slovački, poljski, ukrajinski, ruski (češki

umjesto toga navodi *risa*, slovenski *ribu*, a makedonski *slona*). Veza bi mogla biti neizravna: snaga je povezana sa zdravljem, slabost s bolešću, no to počiva na ljudskom iskustvu. Frazem *bijesan kao bik* koji znači ‘jako bijesan’ i pokazatelj je bijesa rabi pet jezika: hrvatski, bugarski, slovački, češki, ukrajinski (poljski umjesto toga navodi *psa*, ruski *vuka* ili *medvjeda*, slovenski i makedonski *risa*). Čini se očitim da *bijesan kao bik* jest biblizam, iako ga ima samo pet jezika, na temelju činjenice da su jezici u kojima se pojavljuje prostorno raspršeni, rabe ga slavenski jezici iz sve tri grane, a sadržajno je i izravno spomenuta veza u Bibliji (“*Ne predaj se u ruke svojoj strasti da ti ona dušu ne rastrga kao razbjješnjeli bik*”, Sir 6,2). Kao pokazatelja gotovanstva u frazemu *kao bik na gmajni* [živjeti (ponašati se) itd.] što znači ‘gotovanski, pretjerano komotno [živjeti (ponašati se) itd.]’, rabe ga samo dva jezika: hrvatski i bugarski (on ima *na imanju* umj. *na gmajni*). Za gotovanstvo nema ni brojčanoga, ni prostornoga pokazatelja da bi bio biblizam (samo dva južnoslavenska jezika), a ni sadržajnoga, posebno što se u Bibliji cijenila plodnost bika (kada se *plode pouzdano*, Job 21,10).

Tetrijev se u rječniku navodi u dva srodna frazema: *zaljubiti se kao tetrijev* i *zaljubljen kao tetrijev*, koji donosi pet slavenskih jezika iz različitih grana (hrvatski, makedonski, ukrajinski, češki, slovački). Međutim, kako se u Bibliji *tetrijev* spominje samo na dva mjesta, i to u nabranjanju, frazemi zasigurno nisu biblijskoga podrijetla. Ne bi bili čak i da ih spominje svih devet jezika s istim značenjem.

Iako su biblijske poruke ili biblijsko iskustvo načelo po kojemu se među frazemima mogu prepoznati oni koji bi mogli biti biblizmi, to je tek katkada jednostavno utvrditi, nije uvijek. Jednostavnije je utvrditi da neki frazem nije biblizam ili da nema biblijsko podrijetlo, nego da ima. Jasno da bi za potvrdu biblizama bilo vrlo korisno usporediti frazeme s drugim europskim jezicima (v. npr. Opašić 2013), posebno onima s kojima su slavenski jezici bili u dodiru, poglavito latinskim, grčkim i starocrkvenoslavenskim, a onda i njemačkim, talijanskim, francuskim, no to izlazi izvan okvira ovoga rada.

3. Ostale biblijske životinje u frazemima

U ovomu će se dijelu rada raspraviti o preostalim životinjama, frazemima čijom su sastavnicom i njihovu mogućemu biblijskomu podrijetlu podijeljenima prema kretanju: hodanje, letenje, plivanje, puzanje. Nisu obrađeni svi frazemi s biblijskim životinjama spomenuti u (5), nego još dvadesetak važnijih uz već raščlanjenih pet. Naime, neke životinje u Bibliji nisu važne, o njima se ništa posebno ne govori, nego ih se samo spominje, rijetko ili čak samo jednom u nabranjanju, primjerice prilikom razdvajanja čistih i nečistih životinja, poput *krvice* (Lev 11,29).

3.1. Kopnene životinje koje hodaju

Jedna skupina kopnenih životinja uključuje zvijeri (*behemôth*), četveronošce, izuzev malih poput *krtice* i *miša* koji djeluju kao da pužu pa pripadaju s gušterima u posebnu skupinu (Whitekettle 2001. razlikuje kopnene životinje I i kopnene životinje II). Prema ponašanju se dijele na pitome ili domaće životinje (stoku) i divlje životinje (poljske zvijeri). Uporabno su podijeljene na lovce i lovine (najvažnije su *lav*, *medvjed*, *leopard*, *vuk*, *lisica*, *čagalj*, *leopard*, *antilopa*, *jelen*, *srna*, *jazavac*), tegleće životinje (*magarac* i *mazga*, *konj*, *deva*) i domaće životinje (*volovi*, *ovce*, *koze*).

3.1.1. Lovci i lovine

Lav – Svih devet jezika ima frazem koji je istovrijednica hrvatskomu *boriti se kao lav* koji znači ‘hrabro se boriti’ i *hrabar kao lav* koji znači ‘jako hrabar’. To je bibliizam budući da lav nije životinja s kojom su Slaveni imali izravnoga iskustva, nego je ono posredovano. U Bibliji je lav jedna od najvažnijih životinja. S njime se uspoređuju Izrael, neka izraelska plemena (npr. Post 49,9), Izrael (Br 24,9), Bog kao sudac (Iz 38,12–13), a Isus se naziva lavom iz plemena Judina (Otk 5,5). Frazemi *hrabra kao lavica* koji znači ‘jako hrabra’ i *boriti se kao lavica* koji znači ‘hrabro se boriti’ također su biblizmi jer se lavica u Bibliji spominje uglavnom zajedno s lavom (*polegao poput lava*, *poput lavice* Post 49,9, Br 24,9), tek se jednom pojavljuje izravno povezana s borbom (Br 23,24), kao opasan i uspješan napadač: „*Gle, ustat će narod k'o lavica, dići će se poput lava, leći neće dok plijen ne proguta, dok ne popije krv pobijenih.*“. Međutim, danas *boriti se kao lav* i *boriti se kao lavica*, bar u hrvatskome, nemaju istu konotaciju. Frazem *hodati (šetati) kao lav u kavezu* koji znači ‘nervozno šetati u različitim smjerovima’ nije sadržajem povezan s biblijskim iskustvom.

Srna – Devet jezika ima frazem *plaha kao srna* koji znači ‘vrlo plaha, plašljiva’; a sedam *vitka kao srna* koji znači ‘vrlo vitka’. Srne su u Bibliji čiste životinje. U *Pjesmi nad pjesmama* zaručnica uspoređuje zaručnika sa srnom (PJ 2,9), želi da joj se zaručnik vrati: *da bude lagan kao srna, kao lane na Beteru* (PJ 2,17), *da bude kao srna i kao jelenče na gorama mirisnim* (PJ 8,14). Čini se da plahost sadržajno ne odgovara poimanju srne u Bibliji, a u vitkoći bi se možda mogla pronaći pronaći veza s laganošću.

Vuk – O vuku se dosta govori u Bibliji, on među ostalim, plijen razdire i krv proljeva (Ez 22,27), grabi i razgoni ovce (Iv 10,12), hitar je navečer (Hab 1,8). Međutim, iako mu se glad može naslutiti, ona se u Bibliji posebno ne ističe, čak se i ne spominje. Stoga se čini da hrvatski frazem *gladan kao vuk* koji znači ‘jako gladan’ i njegove istovrijednice u svih devet jezika nisu biblizmi jer nisu utemeljeni na tipično biblijskomu iskustvu, iako bi on mogao biti spoj ljudskoga prirodnoga iskustva i biblijskoga.

3.1.2. Tegleće životinje

Vol – U Starom zavjetu spominje se vol kao žrtva pričesnica te *vol prvijenac* koji nije bio za uprezanje, nego je posvećen Jahvi (Pnz 15,19). Devet jezika ima vola u frazemu *raditi (tegliti) kao vol* koji znači ‘naporno i mnogo raditi (*o teškim fizičkim poslovima*)’. To bi bio bibliizam jer je vol u Staromu zavjetu istaknut kao težak radnik kojega treba i paziti (*Ne upreži vola i magarca zajedno*, Pnz 22,10) i štedjeti (*Ne zavezuj usta volu kada vrše*, Pnz 25,4) budući da se umara (Pnz 22,4). Sedam ga jezika stavlja kao sastavnicu frazema *glup kao vol* koji znači ‘jako glup’, pet *derati se kao vol* koji znači ‘jako vikati, vikati iz svega glasa’. Frazem *istući / tući (namlatiti, izmlatiti / mlatiti i sl.) kao vola u kupusu* imaju samo dva jezika, ostali umjesto *vola* u frazemima jednaka značenja imaju *psa, konja, mačku, kozu...* On nije biblijski frazem.

Magarac, magarica, magare – Magarac (*Asinus*), podrod u rodu konja (*Equus*) u biblijskoj je kulturi bio vrlo važan za prenošenje i prijevoz. Na njemu je jahala i Marija kada se trudna uputila u Betlehem, na magaretu koje još nitko nije zajahao Isus je slavno uzišao u Jeruzalem. No najneobičnija je Bileamova magarica (Br 22,21–33). Ona je biblijski izvor tvrdoglavosti (s razlogom). Osam jezika rabi magarca odnosno magare kao primjer tvrdoglavosti u frazemu istovrijednomu hrvatskim frazemima *tvrdoglav kao magarac* i *tvrdoglav kao magare*, koji znače ‘vrlo tvrdoglav’. Slovački ima ovna, a pojavljuju se i inačice s mulom (slovenski, slovački). Zna se da i druge životinje mogu biti tvrdoglave, tako je u vrlo poznatoj Ezopovoj basni o dva jarca na brvnu pojam tvrdoglavosti jarac. Međutim, priča o Bileamovoj magarici dramatičnija je od svih priča o životinjama i Bogu, ili svetcima (i od Franjina propovijedanja pticama, prijateljstva s vukom te Antina propovijedanja ribama) i vrlo vjerojatni izvor ovoga frazema. Magarica je, za razliku od Bileama, opazila anđela Jahvina s isukanim mačem u ruci kako stoji na putu pa je skrenula i prešla preko polja, a Bileam ju je počeo tući da se vrati na put. Tada je anđeo stao na uzak prolaz među vinogradima s ogradom na obje strane pa se magarica stisnula uza zid i o njega pritislula Bileamovu nogu, a on ju je opet počeo tući. Kada je anđeo pošao naprijed i tako zagradio usko mjesto da se nije moglo provući ni desno ni lijevo, magarica je legla pod Bileamom, a on je pobjesnio i opet ju počeo tući štapom. Tada je Jahve otvorio usta magarici i ona mu se požalila što ju je tri puta tukao. Kada joj je on odgovorio (!): „Što sa mnom zbijaš šalu! Da mi je mač u ruci, sad bih te ubio!“, pozvala se na svoju dotadašnju vjernost i poslušnost: „Zar ja nisam tvoja magarica na kojoj si jahao svega svoga vijeka do danas? Jesam li ti običavala ovako?“. Kad je Bileam odgovorio: „Nisi!“, Jahve mu je otvorio oči da opazi anđela s golim mačem i prekorio ga što je tukao magaricu jer mu je ona uklanjanjem spasila život: „Da mi se nije uklanjala, već bih te ubio, a nju ostavio na životu“. Frazem *tvrdoglav kao magarac* ima katkada pozitivniju konotaciju od sinonimnoga hrvatskoga frazema *tvrdoglav kao jarac* (nema ga u Rječniku) jer se odnosi na onoga tko ima neki svoj razlog zašto je tvrdoglav. Frazem *naviknuti se kao magare na batine* koji znači ‘naviknuti se na štogod neugodno’, mogao bi, ali ne nužno biti povezan s ovom pričom. Frazem *pristaje (stoji) kao magarcu sedlo* što koji znači da nešto ‘ne pristaje komu, loše stoji komu’ svakako nije bibliizam.

Deva – Slaveni nisu imali izravan dodir s devom. Njezina je pojava u frazemima navedenima u (7) koji znače ‘jako se napiti’ u hrvatskome, ukrajinskome i ruskome jeziku vjerojatno biblizam koji početno znači popiti veliku količinu tekućine. Naime, u Bibliji se napajanje deva spominje nekoliko puta u važnomu dijelu Staroga zavjeta (Post 24,2–49) kada se traži žena za Abrahamova sina Izaka. Abraham je sluzi naložio da ode u njegov rodni kraj i odabere mu ženu jer mu je Bog obećao da će odande dovesti ženu njegovu sinu (od kojega će biti nebrojeno potomstvo na zemlji kao zvijezda na nebu, nebrojene tisuće). Kao znak da se susreo sa ženom za gospodareva sina koju mu je Bog predodredio, sluga je zamolio Boga da djevojka koju susretne na molbu da spusti svoj vrč kako bi se on (sluga) napio odgovori potvrdno i još nadoda da će mu napojiti deve: „*Pij! I deve ću ti napojiti*“. I doista, kada je zamolio piti Rebeku, Betuelovu kći (unuku Abrahamova brata), ona mu je odgovorila: „*Pij, gospodine!*“ Kada je njega napojila, rekla je: „*Nalit ću i tvojim devama da se napoje*“ i potom izlila krčag u korito, trčala natrag k zdencu da ponovo zahvaća i tako nalila svim njegovim devama. I navedeni se razgovor potom još jednom ponavlja. No u značenju ‘postati jako pijan’ ovaj frazem više nije biblizam jer se značenje proširilo nebiblijski.

(7)	hrvatski	<i>napiti se kao deva</i>	‘deva’
	slovenski	<i>napiti se kot krava</i>	‘krava’
	makedonski	<i>se napie (se naloka) kako vol (magare)</i>	‘vol (magare)’
	bugarski	<i>napija se kato svinja</i>	‘svinja’
	češki	<i>ožrat se jako puma</i>	‘puma’
	slovački	<i>opit’ se ako tel’a (sysel’)</i>	‘tele (vjeverica)’
	poljski	<i>upić się jak bydlę</i>	‘zvijer’
	ukrajinski	<i>napitisja jak verbljud</i>	‘deva’
	ruski	<i>napitsja kak verbljud</i>	‘deva’

Slon – U nekoliko se frazema pojavljuje zoonim *slon*. Frazem *ponašati se kao slon u staklani (trgovini porculana)* znači ‘1. biti jako nespretnan, nanositi štetu svojom nespretnošću, 2. neprikladno se ponašati’, ima ga svih devet jezika. Frazem *zijeovati kao slon* koji znači ‘intenzivno zijeovati’ /od pospanosti, od dosade/, imaju samo tri jezika. No ni jedan ni drugi nisu biblizmi jer sadržajem nemaju veze s Biblijom, tamo se spominju slonovi kao bojne životinje, uvježbane za rat, pokazatelj moći i bogatstva, kao jahaća životinja koja pokazuje dostojanstvo vlasnika.

3.1.3. Domaće životinje

Janje – Sedam jezika ima frazem *miran kao janje* koji znači ‘jako miran, povučen i poslušan’, ostala dva imaju ovčice i ovniče (slovenski i češki). Pet ima frazem *ići kao janje na klanje* (hrvatski, makedonski, bugarski, ukrajinski) koji znači ‘prihvatiti što god bez otpora, ne sluteći nevolju’, ostali imaju umjesto janjeta ovcu ili ovna (osim ruskoga koji nema vršitelja). Janje je u Bibliji pojam žrtvene životinje, služilo je za žrtvu prinosnicu, paljenicu, naknadnicu za počinjeni grijeh, okajnicu. U Iz 53,7 kaže

se: „Zlostavljahu ga, a on puštaše, i nije otvorio usta svojih. K'o jagnje na klanje odvedoše ga; k'o ovca, nijema pred onima što je strižu, nije otvorio usta svojih“, a to je dio koji se čita ponovo kada Filip susreće visokoga dostojanstvenika etiopske kraljice (Dj 8,32). Isus je sam predstavljen kao janje. Iako bi izvor moglo biti i ljudsko iskustvo, jamačno ga je biblijsko značenje bar poduprlo, ako ne i potaklo.

Ovca – Kao i na drugim mjestima u Bibliji, ovca i janje mogu biti zamijenjeni. Tako u Iv 21,15–17 u drugomu Isusovu pitanju neki prijevodi imaju „*Pasi jaganjce moje*“ (npr. Prvotisak 1483, Bandulavić 1613, Kašić 1692, Katančić 1831, Škarić 1861, Zagoda 1925, Šarić 1942), neki pak „*Pasi ovce moje*“ (npr. Rupčić 1961, 1967, Duda 1962, Duda Fučak 1973, v. Jelaska 2008). Šest jezika ima frazem koji znači ‘miroljubiv, dobrodušan’ u kojemu je uključena ovca, u hrvatskome je to *krotak kao ovca*. Neki imaju (i) inačice s umanjenicom *ovčica* ili riječju *janje*. Stoga je vrlo vjerojatno to biblizam. Dva imaju *sijed kao ovca* koji znači ‘jako sijed’, drugima su *sijedi golub, pepeo...*, no taj frazem nije biblizam.

Jarac – Samo se u hrvatskomu pojavljuje *jarac* u frazemu *derati se kao jarac* koji znači ‘jako vikati, vikati iz svega glasa’, u drugim je jezicima primjer *deranja koza, vol, svraka, zvijer* i sl. Jarci su u Bibliji najčešće spominjani kao žrtvene životinje, kao okajnica (uz junce). Spominju se i u negativnu kontekstu (na kraju vremena razlučit će se jarci od koza) i u pozitivnu (*jarac koji vodi stado*, Izr 30,31). Zbog žrtvovanja bi frazem mogao imati biblijsko uporište. Iako nema dovoljno pokazatelja da se to samo tako zaključuje jer to može biti i općeljudsko iskustvo, moguće je da je posredovano Biblijom.

Svinja – U Bibliji je svinja nečista životinja, simbol pokvarenosti i grijeha, a čuvanje svinja bilo je najveće poniženje Židovima. Svih devet jezika svinju rabi u pet frazema u kojima je ona pojam negativnosti, što upućuje na biblizam: *prljav kao svinja* koji znači ‘jako prljav’; *debeo kao svinja* – ‘jako debeo’; *jesti (žderati) kao svinja* koji znači ‘mnogo, halapljivo i nepristojno jesti’; *pijan kao svinja* – ‘jako pijan’; *napiti se kao svinja* koji znači ‘jako se napiti’. Iako svi frazemi mogu biti potvrđeni i iz životnoga iskustva, među slavenskim je narodima svinja važna domaća životinja (i divlje su se svibnje lovile i bile važna hrana), smatra se vrlo inteligentnom pa nije dovoljno uvjerljivo da bi bila samo negativna. Stoga je najvjerojatnije izvor tih frazema u Bibliji, posebno prvoga.

Kvočka – U Bibliji se kvočka pojavljuje samo dva puta, ali na važnomu mjestu, u Novomu zavjetu. Isus žali Jeruzalem koji ubija proroke i kamenuje njemu poslane govoreći „*Koliko li puta htjedoh okupiti djecu tvoju (kao što) kvočka (okuplja) piliće pod krila i ne htjedoste*“ (Mt 23,37, Lk 13,34). Sedam jezika ima frazem *čuvati kao kvočka piliće* koga, što koji znači ‘pretjerano brižno čuvati (nadgledati) koga, što, pretjerano paziti na koga, na što’. Značenje ‘brižno čuvati’ bez ‘pretjerano’ najvjerojatnije potječe iz biblijskoga, poslije je pomaknuto prema pretjeranom.

Kokot – Pijetao, kokoš, pile i kvočka doživljavaju se kao domaće životinje jer zapravo ne lete ili vrlo slabo lete i nisu služile za žrtvovanje pa su samo biološki ptice. Stoga su ovdje među domaćim životinjama. Uostalom, u 1 Kr 5,3; Neh 5,18 spominje se u nekim prijevodima *ugojena perad*. Među frazemima u Rječniku nalazi se zoonim *kokot* u dvočlanomu frazemu *kao kokot* koji znači ‘uobraženo, umišljeno, napuhano’. Budući da on označava istu životinju kao i *pijetao*, koji se pojavljuju na više mjesta, od kojih su neka i jako važna, poput pijetla koji je kukurijekao prije i poslije Petrova zatajenja Isusa, mogao bi biti smatran biblizmom da je sadržajno povezan, ali nije.

3.2. Kopnene životinje koje pužu ili gmižu

Zmija – U Bibliji je zmija jedna od najvažnijih životinja, posebno u prenesenu značenju. Devet jezika ima frazem *siktati kao zmija* koji znači ‘biti jako ljut, siktati od bijesa’. Siktanje zmije izravno se spominje u Bibliji: *Ko da zmija sikće* (Jr 46,33). Frazem *bijesan (ljut) kao zmija* koji znači ‘jako ljut’ također se može smatrati biblizmom jer zmija u Bibliji često simbolizira *vraga* (kao i *zmaj*), postoji *zmija ljutica* (Izr 23,12), a govori se i o zmijinu bijesu (Mudr 16,5) „*I kad je na njih navalio životinjski bijes te pogibahu od ujeda zmija vijugavih*“.

Mrav – Devet jezika služi se mravom kao pokazateljem marljivosti: *marljiv kao mrav* koji znači ‘jako marljiv’, *raditi kao mrav* koji znači ‘marljivo (neprekidno, ustrajno) raditi’. U Bibliji stoji izravan pokazatelj toga pojma marljivosti u Izrekama 6,6–11): „*Idi k mravu, lijenčino, promatraj njegove pute i budi mudar; on nema vođe, nadzornika ni nadstojnika, ljeti se sebi brine za hranu i prikuplja jelo u doba žetve*“, što znači da je najvjerojatnije biblizam.

Puž – U slavenskim se jezicima *puž* pojavljuje u frazemima *spor kao puž* koji znači ‘vrlo spor’; *vući se (miljeti) kao puž* koji znači ‘vrlo se sporo kretati’. U Bibliji se puž spominje samo kao životinja koja se pužući rastoči (Ps 58,9). Stoga oba frazema nisu biblizmi.

Crv – U Bibliji je crv povezan i s uništavanjem, truljenjem, izjedanjem vinograda, mesa, drva, kruha s neba, odnosno mane, čak je i čovjek uspoređen s crvom (*crvićem jadnim*, Job 25,6). Na hebrejskome se pojavljuju dvije općenite riječi *rimmah* (Izl 16,24, Iz 14,11, Job 7,5) koja označuje sva živa bića koja trunu i *tólá* (Izl 16,20, etc.) koja uključuje i druge životinje osim crva, poput gusjenice i stonoge. Samo tri istražena slavenska jezika (hrvatski, bugarski, ukrajinski) imaju frazem sa crvom kao *raditi kao crv* koji znači ‘marljivo (neprekidno, ustrajno) raditi’. Samo hrvatski ima *marljiv kao crv* koji znači ‘jako marljiv’, drugi imaju kao pokazatelja marljivosti *mrava* (slovenski, makedonski, ruski, poljski, češki), *pčelicu* (slovački), *krticu* (bugarski), *govedo* (ukrajinski). Ti frazemi nisu biblizmi jer crv u njima svakako nije istaknut kao pojam marljivosti. K tomu u grčkoj Septuaginti kod Izaije nema crva, ima ga samo kod Joba.

3.3. Životinje koje lete

Među životinjama koje lete pojavljuju se najviše ptice, ali i leteći insekti. Ptica u Bibliji ima pedesetak, uključuju ptice za hranu i žrtvovanje (*golubica, grlica, prepelica, vrabac*), ptice grabljivice (*orao, orao strvinar, sova, gavran*) i ptice selice (*ždral, roda, paun*). No u Rječniku ima vrlo malo zoonima s ptičjim vrstama, tako uopće nema zoonima u trećoj kategoriji koji je sastavnica frazema. Frazemi <*slobodan*> kao *ptica* <*na grani*> i <*slobodan*> kao *ptičica*, koji znače ‘potpuno slobodan, nezavisan’, imaju biblijski izvor. U Mt 6,25–26 Isus govori: „Zato vam kažem: Ne budite zabrinuti za život svoj: što ćete jesti, što ćete piti; ni za tijelo svoje: u što ćete se obući. Zar život nije vredniji od jela i tijelo od odijela? Pogledajte ptice nebeske! Ne siju, ne žanju niti sabiru u žitnice, pa ipak ih hrani vaš nebeski Otac. Zar niste vi vredniji od njih?“ Tako su ptice pojam slobode (i bezbrižnosti) jer se za njih brine Bog Otac (Mt 6,31–33). „Nemojte dakle zabrinuto govoriti: ‘Što ćemo jesti?’ ili: ‘Što ćemo piti?’ ili: ‘U što ćemo se obući?’ Ta sve to pogani ištu. Zna Otac vaš nebeski da vam je sve to potrebno. Tražite stoga najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo dodati.“ Moguće je da su biblizmi i frazemi *jesti kao ptica* i *jesti kao ptičica* koji znače ‘vrlo malo jesti’, a koje ima pet jezika – ostali umjesto ptice rabe riječi koje označavaju vrapca ili vrapčića (makedonski, bugarski, češki i slovački), a makedonski i bugarski imaju i inačicu s piletom i pilencetom. U svakodnevnom ljudskom iskustvu ptice imaju i teškoća s prehranom, posebno zimi, a i vrebaju ih svakakve opasnosti.

3.3.1. Ptice za hranu i žrtvovanje

Vrabac se spominje znatno manje od nadređenice ptica u Bibliji, ali se pojavljuje u oba zavjeta. Vrabac je često predmet usporedbe ili simbol: kao netko tko uzdiše samotna na krovu (Ps 102,8), kao netko tko si pronalazi log (Ps 84,4), kao netko tko se prodaje za manje od novčića, ali ga Bog ne zaboravlja (Lk 12,7). Frazemi *jesti kao vrabac* i njegove istovrijednice u ostalih osam jezika znače ‘malo jesti’. Budući da je vrabac prototipna ptica, frazemi sa zoonimom *ptica* i *vrabac* svojevrstne su inačice, odnosno sinonimični frazemi. Mogle bi biti biblizmi odnosom nadređenice *ptica* i prototipne ptice *vrabac* upravo po navedenim Isusovim usporedbama u Mateju gdje imaju dovoljno za život. Mogli bi možda biti upotpunjeni i životnim iskustvom kad se količina hrane koja im je potrebna uspoređuje s hranom ostalih životinja (iako biološki dosta i često jedu s obzirom na svoju veličinu).

Golub – Devet jezika ima tri frazema sa sastavnicom golub koja imaju isto značenje: ‘živjeti skladno i u ljubavi’, to su: *živjeti kao dva goluba, živjeti kao golubovi, živjeti kao golub i golubica*. U Bibliji se golubovi spominju u različitim kontekstima, spomenut će se samo neki. Golubi, odnosno golubići bili su (siromasima) žrtvene životinje, dva golubića ili dvije grlice od kojih jedno kao žrtva paljenica, drugo kao žrtva okajnica (Lev 14,22). Iako grlice žive u paru, golubovi žive u jatu. Par golubova bitan je, dakle, u žrtvovanju (uz grlice), ali je očito univerzalan u ljubavnomu paru koje se s

njima uspoređuje u najpoznatijoj svjetskoj ljubavnoj pjesmi, *Pjesmi nad pjesmama*. Zaručnik zaručnice oči u *Pjesmi nad pjesmama* uspoređuje s golubičinima (npr. Pj 4,1,15), a ona za njegove kaže da su *kao golubi nad vodom potočnom* (Pj 5,12), on ju zove *golubicom svojom*. Stoga se čini uvjerljivim da je riječ o biblizmu. Golubovi su i pojam bezazlenosti (Mt 10,16), a sam golub simbol je Duha Svetoga.

3.3.2. Ptice grabljivice

Čavka (lat. *Corvus monedula*), *gavran* (grč. *Corax*) i *vrana* pripadaju u porodicu vrana (lat. *Corvidae*), pri čemu je čavka jedna od najmanjih ptica iz porodice vrana, *obični gavran* (lat. *Corvus corax*) najveća je vrana, ali i najveća vrsta podreda pjevica na svijetu. Gavran u odnosu na vrane ima dulje tijelo i uzdignutiji je. I gavran je kao i sve njemu srodne ptice u Bibliji nečist (Crvenka 2013: 27). Na hrvatskome je *svraka* (lat. *Pica pica*) također vrsta ptica iz porodice vrana, reda vrapčarki. Svraka ima izrazito crno-bijelo perje i dugi rep. Uključena je u frazem *radoznao (znatiželjan) kao svraka* koji znači 'jako (pretjerano) radoznao', koji osim hrvatskoga imaju bugarski, ukrajinski, ruski, češki. Međutim, svraka se ne pojavljuje u biblijskim prijevodima.

Gavran – U *Pjesmi na pjesmama* (5,11) zaručnica kazuje da je glava njezina zaručnika „*kao zlato, zato čisto, uvojci kao palmine mladice, crne poput gavrana*“. Kako se gavran pojavljuje u frazemu *crn kao gavran* koji znači 'izrazito crne boje', a donosi ga pet slavenskih jezika (hrvatski, češki, slovački, makedonski, bugarski), očito je bibliizam (ruski ima *bubu* ili *vranu*, ukrajinski *vranu* ili *čavku*, poljski *smolu*, slovenski ništa).

Čavka – U hrvatskomu, makedonskomu i bugarskomu pojavljuje se frazem *brbljati kao čavka* koji znači 'pričati (govoriti, brbljati) glasno i mnogo' i odnosi se uglavnom na žene. Čini se da je to bibliizam – u Dj 17,18 neki su epikurejski i stoički filozofi, slušajući Pavlove rasprave u sinagogi sa Židovima i bogobojažnima, a na trgu svakog dana s prolaznicima, govorili „*Što bi htjela reći ta čavka?*“, što je vrlo uvredljiva primjedba. Pri tome ukrajinski, ruski i slovački imaju svraku umjesto čavke (što je jedna i od bugarskih inačica), slovački i vranu (dok češki ima gusku, slovenski kišu, a poljski ulične orguljice).

3.3.3. Ostale krilate životinje

U Bibliji su nečiste sve krilate životinje osim skakavaca, cvrčaka i zrikavaca (Lev 11,20–25).

Muha – Biblijski tekstovi muhom se posebno ne bave, spominje se tri puta kao neugodna životinja jer *muha roj doletje i komarci u sve kraje njine* (Ps 105,31), kao opasna životinja od čijega se ujeta umire (Mudr 16,9) i kao štetna životinja jer uginula usmrđi mirisno ulje (Prop 10,1). Muha se pojavljuje u frazemima *dosadan kao muha* koji znači 'jako dosadan, nametljiv'; *pohrliti / hrliti kao muhe (muha) na lijepak*

koji znači ‘oduševljeno poći / polaziti (pohrliti / hrliti) prema komu, prema čemu’ i ima ga devet jezika ili *juriti* (trčati i sl.) *kao muha bez glave* koji znači ‘smeteno (nepromišljeno, bez plana) juriti (trčati i sl.)’ i ima ga pet jezika, ali nisu biblizmi jer značenjski nisu povezani s Biblijom.

3.4. Vodene životinje

Sve životinje s perajama i ljuskama u Bibliji su čiste životinje, ostala su vodena živa bića nečista (Lev 11,9–12).

3.4.1. Ribe

U Bibliji su ribe vrlo česte životinje za jelo, ali usprkos čestoti znatno važnije kao simbol nego kao stvarne životinje. Ribe se pojavljuju u hrvatskim frazemima i njihovim slavenskim istovrijednicama: *osjećati se kao riba na suhom* koji znači ‘loše se osjećati, biti u teškoj (neugodnoj) situaciji’; *osjećati se kao riba u vodi* koji znači ‘vrlo dobro se snalaziti u određenoj situaciji, izvrsno se osjećati’; *šutjeti kao riba* koji znači ‘1. ništa ne govoriti, uporno šutjeti, 2. znati čuvati tajnu, ne izdavati tajnu’, no zbog sadržaja ne čini se da su biblizmi. To nisu ni oni u kojima manji broj istraženih jezika ima zoonim ribu: *svjež kao riba* koji znači ‘čio, odmoren, svjež’; *zdrav kao riba* koji znači ‘potpuno zdrav, čio’.

4. Zaključak

Animalistički frazemi koji posve odražavaju biblijski smisao i prošireni su među svim ili gotovo svim ispitanim jezicima s priličnom se vjerojatnošću mogu smatrati biblizmima. Sigurnim bi dokazom bili frazemi sa zoonimskom biblijskom sastavnicom koja u frazemu ima značenje kao u Bibliji, a ne odgovaraju životnomu iskustvu slavenskih govornika. Međutim, to zbog velikoga utjecaja Biblije na slavensku kulturu nije lako pronaći ako nije riječ o životinjama koje su svojstvene samo biblijskomu podneblju. Nije uvijek nužno da budu ispunjena oba uvjeta da se animalistički frazem smatra biblizmom, kao što situacija kada jesu ne jamči da je doista riječ o biblijskomu utjecaju. No kako se zbog dugoga razdoblja u kojemu su frazemi mogli nastajati i brojnih utjecaja koji su mogli djelovati ne može točno utvrditi podrijetlo frazema, navedena dva načela u međudjelovanju čine biblijski utjecaj u najmanju ruku vrlo vjerojatnim. U svakomu slučaju, lakše je utvrditi da neki animalistički frazem nije biblizam nego obratno. Budućim bi istraživanjima bilo korisno usporediti hrvatske i slavenske frazeme u kojima se pojavljuju biblijske životinje s drugim europskim jezicima, a najbolje bi bilo da se to učini sa svim jezicima koji su bili pod biblijskim utjecajem.

LITERATURA

- Berković, Danijel. 2012. Bestijarij u Psalmima Vrhovčeve kajkavske Biblije. *KAIROS – Evanđeoski teološki časopis*. VI/2: 201–230.
- Brnčić, Jadranka. 2007. Životinje u Bibliji i biblijskoj duhovnosti. U: *Kulturni bestijarij*. Marjanić, Suzana; Zaradija Kiš, Antonija (red.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatska sveučilišna naklada.
- Crvenka, Marin. 2013. *Životinje u Bibliji*. Zagreb: Glas koncila.
- Enciklopedija Biblije*. 2000. Rebić, Adalbert (biblijska lektura). Zagreb: Duhovna stvarnost – Kršćanska sadašnjost – Hrvatsko ekumensko biblijsko društvo. [EB]
- Fuček, Miro. 2005. *Čestotni odnosi među kategorijama imeničkih riječi u Bibliji*. Diplomski rad. Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb.
- Jelaska, Zrinka. 2008. Ljubiš li me? Ti znaš da te volim: O bliskoznačnicama i raznoznačju. U: *Babićev zbornik – O 80. obljetnici života*. Mirković, Slavko (red.). Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske u Slavonskom Brodu. 125–170.
- Menac-Mihalić, Mira. 2007. O nekim hrvatskim dijalektnim frazemima sa zoonimskom sastavnicom. U: *Kulturni bestijarij*. Marjanić, Suzana; Zaradija Kiš, Antonija (red.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatska sveučilišna naklada. 389–400.
- Opašić, Maja. 2013. *Biblijsmi u hrvatskome jeziku*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb.
- Sapir-Hen, Lidar; Ben-Yosef, Erez. 2013. The Introduction of Domestic Camels to the Southern Levant: Evidence from the Aravah Valley. *Tel Aviv*. 40: 277–285.
- Vidović Bolt, Ivana. 2007. Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji. U: *Kulturni bestijarij*. Marjanić, Suzana; Zaradija Kiš, Antonija (red.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatska sveučilišna naklada. 403–424.
- Tomašević, Darko. 2012. *Poznato i nepoznato u Bibliji*. Zagreb: Glas koncila.
- Vojnović, Tadej. 1991. *Velika biblijska konkordancija*. sv. I. A–NJ; sv. II. O–Ž. Zagreb – Novi Sad: Kršćanska sadašnjosti – Dobra vest.
- Zaradija Kiš, Antonija. 2007. Dvostruka predodžba životinja u Jobovu bestijariju: zooleksičke zanimljivosti hrvatskoglagoljske knjige o Jobu. U: Marjanić, Suzana; Zaradija Kiš, Antonija (red.). *Kulturni bestijarij*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatska sveučilišna naklada. 23–50.

RJEČNICI

- Fink-Arsovski, Željka. 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.

HRVATSKI BIBLIJSKI PRIJEVODI

- Bandulavić, Ivan. 1613. *Evanđelistar*. Venecija.
- Djaković, Branko. 2000. *Sveto Pismo Staroga i Novoga Zavjeta*. Rijeka: Udruga kršćana za promicanje duhovne kulture.

- Duda, Bonaventura. 1962. *Evandjelje, život i nauka Isusa Krista spasitelja svijeta - riječima četvorice evanđelista*. Zagreb: HKD sv. Ćirila i Metoda. Duda, Bonaventura; Fučak, Jerko. 1973. *Novi zavjet*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost. Kašić, Bartol. 1625. *Biblia Sacra*. tiskana 1999. Paderborn – Muenchen – Wien – Zuerich: Ferdinand Schoeningh. Kaštelan, Jure; Duda, Bonaventura (red.). 1968. *Biblija – Stari i Novi zavjet*. Zagreb: Stvarnost (Zagrebačka Biblija).
- Katančić, Petar. 1831. *Sveto pismo Starog' zakona i Sveto pismo Novog' zakona*. Budim.
- N. N. 2006. *Biblija – prijevod Novi svijet*. New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. (Adventistička Biblija).
- Raspudić, Gracijan. 2010. *Franjevačka Biblija*. Tomislavgrad – Zagreb: Naša ognjišta – Kršćanska sadašnjost Hrvatsko biblijsko društvo. Rebić, Adalbert; Fučak, Jerko; Duda, Bonaventura (red.). 1994. *Jeruzalemska Biblija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Rupčić, Ljudevit. 1961. *Sveto pismo – Novi zavjet*. Sarajevo: Pastoralna biblioteka Rupčić, Ljudevit. 1967. *Sveto pismo – Novi zavjet* (2. izd.) Sarajevo: Prof. zbor Franjevačke Teologije u Sarajevu.
- Šarić, Ivan. 1941–1942. *Sveto Pismo Staroga i Novoga Zavjeta*. Sarajevo: Akademija Regina apostolorum.
- Šarić, Ivan. 2006. *Biblija – Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*. Zagreb – Sarajevo: Hrvatsko biblijsko društvo – Vrhbosanska nadbiskupija – Glas koncila.
- Škarić, Ivan Matij. 1861. *Sveto pismo Staroga i Novoga uvita. Slog sedmi*. Beč: Ces. Kr. Dvorne i Obštene Tiskarnice.
- Šredl, Hrvoje Emil (odg.). 2012. *Biblija – Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*. Varaždin: Hrvatski biblijski nakladnik. (Varaždinska Biblija).
- Vrtarić, Ivan. 2005. *Biblija – Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*. Krasica: Živa riječ.
- Zagoda, Franjo. 1925. *Sveto Pismo Novoga Zavjeta*, Zagreb: Naklada dra Stjepana Markulina.

MREŽNI IZVORI

- Catholic Encyclopedia*. <http://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=811> [CE]
- Smellie, William (1781) English translation of Buffon's *Histoire naturelle* <http://faculty.njcu.edu/fmoran/buffonhome.htm>
- Taxonomy. Biblica. 82: 345–362*. <http://www.bsw.org/biblica/vol-82-2001/rats-are-like-snakes-and-hares-are-like-goats-a-study-in-israelite-land-animal-taxonomy/265/article-p352.html> Datum posjeta 22. 04. 2014.
- WebBible Enciklopedija*. <http://www.christiananswers.net/dictionary/animals.html> [WE]
- Whitekettle, Richard. 2001. Rats are Like Snakes, and Hares are Like Goats: A Study in Israelite Land Animal Taxonomy. <http://www.bsw.org/biblica/vol-82-2001/rats-are-like-snakes-and-hares-are-like-goats-a-study-in-israelite-land-animal-taxonomy/265/> Datum posjeta 22. 04. 2014.

SUMMARY

BIBLICAL ANIMALISTIC IDIOMS IN CROATIAN AND OTHER SLAVIC LANGUAGES

This paper discusses Croatian and Slavic animalistic idioms which presumably originate from the Bible, or reflect Biblical culture. The data is collected from the Comparative Dictionary of Croatian and Slavic Idioms (Fink-Arsovski 2006) which includes nine languages: South Slavic (Slovenian, Croatian, Macedonian, Bulgarian), West Slavic (Polish, Slovak, Czech) and East Slavic (Ukrainian, Russian). Between 47 to 60 animals mentioned in the Bible were found among the idioms in the dictionary, the difference in their number stems from the principle of counting: lexical or referential. As the Bible has been an important part of Slavic culture for more than thousand years, it is reasonably to assume that it has been, among other things, a rich source for the production of animalistic idioms as well. However, it is not easy to claim Biblical origin for many collected animalistic idioms as Slavic people have common and still very similar culture, hence similarities in animalistic idioms could originate from the times before Slavic people were baptized or regardless of it. On the other hand, a specific cultural history of any Slavic language and a different Biblical translations after Old Church Slavonic period could result in the usage of different zoonyms in idioms with the same meaning that were inspired by Biblical texts, hence Biblical influence could not be easy to realize. Therefore the meaning, geographical distribution and the number of languages that share the equivalent zoonym in the idiom are used to analyze app. sixty animalistic idioms. Some idioms are recognizable as Biblical beyond a reasonable doubt, others just to some extend. The easiest task is to exclude an animalistic idiom from the Biblical influence, e.g. those with animals that were just mentioned in the Bible, hence no specific meaning was given to them, or those idioms that do not reflect Biblical meaning or message.

Key words: *zoonyms, animalistic idioms, Bible, Slavic languages, Croatian language*